

Изложба „Ађутанти српских владара” у Војном музеју

НОСИОЦИ ВЛАДАРСКОГ ДОСТОЈАНСТВА

Ађутанти су били носиоци дворског церемонијала, а прича о њима је прича о српском двору, владарским политикама и представљању српских владара у јавности. Ти значајни људи нису били само сведоци и посматрачи већ и активни учесници догађаја који су мењали историју.

Пише Бојана ИЛИЋ

Фото: Горан Станковић

Поводом Дана Војске Србије Војни музеј у Београду припремио је изложбу „Ађутанти српских владара”, која приказује историјат једне специфичне службе српских официра, којој до сада ни научна, ни стручна јавност нису посветиле нарочиту пажњу. Ово је посебно интересантно ако се има у виду да се владари Кнежевине/Краљевине Србије сматрају пресудним историјским личностима, те да историјска раздобља памтимо по њиховим именима. Иако су мотиви, ставови или поступци владара веома дуго предмет истраживања, врло мало се зна о служби која је подразумевала свакодневни непосредни контакт са њима, јер ађутанти су, осим што су били сведоци и посматрачи, били и активни учесници догађаја који су мењали историју.

Изложба „Ађутанти српских владара” подељена је на шест тематских целина, у складу са намером да се покаже како је сваки од српских владара, почевши од кнеза Милоша Обреновића па до краља Петра I Карађорђевића, бирао своје ађутанте. У свакој целини сагледавају се неки од важних задатака које су владари поверавали својим ађутантима. Кроз фотографије и уметничка дела, оружје, униформе, одликовања, архивска документа и друге изворе тежили смо реконструкцији њихове улоге и значаја у српској историји.

ПОТВРДА ЗНАЧАЈА ВОЈСКЕ ЗА ДРЖАВУ

Изложба „Ађутанти српских владара” приређена је поводом Дана Војске Србије у Галерији Војног музеја на Београдској тврђави. Поставку је 21. априла отворио државни секретар Бранко Живановић, који је подсетио да Војни музеј од оснивања има задатак да чува успомену на време стварања модерне српске државе и војске.

– Наша историја пуна је сведочанстава о изузетном значају војске за очување суверенитета и територијалног интегритета државе. Таква улога војске одредила је и да официри пружају драгоцену помоћ владарима у пословима јачања одбрамбених капацитета Србије, наоружања и обуке војске и њених дипломатских мисија. Помоћ државном врху у реализовању бројних захтевних и поверљивих војних и државних задатака пружали су официри ађутанти – рекао је секретар Живановић. Изложба др Бојане Илић, вишег кустоса Војног музеја, чији је рецензент пуковник доц. др Слободан Ђукић, а чије ликовно-графичко решење потписује Александра Капор, биће отворена за посетиоце Галерије Војног музеја до 22. маја.

У фонду Војног музеја налазе се лични предмети истакнутих српских војвода, генерала и официра, попут војвода Живојина Мишића и Степе Степановића, генерала Милојка Лешјанина и Павла Јуришића Штурма, као и многих других који су у једном периоду своје каријере били >

владареви активни или почасни ађутанти. Значајан број њихових предмета стално је пред очима јавности, и то у сталној музејској поставци Војног музеја, а на овој изложби су и ретко излагани предмети, па публика има прилику да, на пример, види и кинџал, нож који је пуковник Лазар Петровић, почасни ађутант краља Александра Обреновића, добио од султана Абдула Хамида док је боравио у Цариграду као војни изасланик крајем 19. века.

ТРАДИЦИЈА ДУГА СКОРО ДВА ВЕКА

Звање кнежевог ађутанта у Србији је установљено 1835. године, за време прве владавине кнеза Милоша Обреновића. Након Турског устава 1838, када се војни послови усложњавају, изражена је и потреба за ађутантима у војсци. За разлику од ађутанта додељених командантима и начелницима војних установа, ађутанти кнеза Милоша су то звање стицали превасходно због оданости кнезу, или као награду за успешно обављене послове који су били од значаја за владара. Кнез Милош је, поред „ађутанта књажевских”, имао и почасне ађутанте, а свог брата, дивизионог генерала Јована Обреновића, именовао је за „генералног ађутанта”.

Први пут је 1837. године у пропису о оделу успостављено разликовање кнежевих ађутанта од осталих официра на основу особених ознака. Акселбендери (украсни гајтани око рамена), као и нарамнице (еполете и еполетушке) са монограмом владара од тада су постали „заштитни знак” владаревих ађутанта. Врло често разликовали су се и по карактеристичној боји на њиховом оделу и оглављу. Године 1888. утврђен је и нарочит тип сабље

▲ Краљеви ађутанти и ордонанс официри

› Јован Обреновић

за краљеве ађутанте, коју посетиоци Војног музеја, заједно са другим карактеристичним ознакама ађутанта и ордонанс официра, имају прилике да виде на изложби.

Служба ађутаната српских владара везује се за двор, који је представљао центар политичког живота Србије, мада је тек за време друге владавине кнез Михаила, од 1860, почело његово дефинисање као државне установе. До тог времена није постојао прописан дворски протокол нити утврђен дворски цермонијал, али је на основу посредних сведочанства познато да су од самог почетка дужности кнежевих ађутаната биле у вези са њима. Ађутанти су били симболи владарског достојанства и носиоци дворског церемонијала. Официри су били главни дворски службеници. Од 1843. године, за време кнеза Александра Карађорђевића, кнежеви ађутанти су службеници у оквиру Књажевске канцеларије и Попечитељ-

ства (министарства) иностраних дела. Од времена владавине кнеза Михаила Обреновића они су део Главне војне управе, касније Министарства војног.

Од проглашења пунолетства кнеза Милана Обреновића кнежеви ађутанти су и институционално препознати као чланови Кнежевог, касније Краљевог двора. Унутрашње политичке тензије, које су обележиле владавину краља Александра Обреновића, утицале су да краљеви ађутанти постану главни актери догађаја који су променили политички ток Србије. Краљ Петар I Карађорђевић донео је прописе којима се ближе уређује ађутантска

◀ Драгутин Жабарац
1885. из збирке
Војног музеја

▶ Пуковник Ђорђе
Катарци, кнез Милан
Обреновић, генерал
Коста Протић, из збирке
Војног музеја у Београду

служба, чиме се остварује контрола утицаја официра који непосредно служе владару.

СВЕДОЦИ ПОЛИТИЧКОГ И ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА СРБИЈЕ

Желећи да прикажемо дворску службу ађутаната, дотакли смо се и службе других официра на двору. Представили смо и неке од официра који су обављали дужност маршала двора, који је био задужен за протокол, становање и смештај владара у двору и приликом путовања. Када је маршал двора био официр, био је потчињен првом ађутанту. Први ађутант је командовао дворском стражом, а у његовом одсуству то је чинио дежурни ађутант, односно ордонанс официр.

Како је војна организација постајала моћнија, а држава амбициозније испољавала своју националну политику, тако су и ађутанти били пажљивије бирани, из редова изузетних официра и истакнутих команданата. Многи међу њима битно су утицали на развој српске војске. Њихова служба била је укључена и у дипломатске напоре Србије да се избори за своје место у свету. Ађутанти кнеза/краља били су укључени у организације прослава државних празника и владарских путовања. Велики број ађутанта говорио је неколико страних језика, а због познавања дворског церемонијала и високе етикеције именовани су и за војне изасланике у државама са којима је Србија имала интезивне дипломатске односе.

У време краља Петра I Карађорђевића нормира се претходних неколико деценија установљена пракса да је први краљев ађутант генерал или пуковник. Остали краљеви

ађутанти бирани су међу потпуковницима или мајорима, као и најстарији ордонанс официр, док су остали ордонанс официри били капетани I класе. У време краља Петра I прописом је било дефинисано да првенство у избору за краљевог ађутанта имају они официри који се одлично служе бар једним страним језиком, најпре француским.

Непосредна служба владару омогућила је ађутантима да у различитим околностима доказују своју лојалност династији и владарским политикама, те не чуди што је међу одликованим официрима био велики број ађутанта.

Изложба „Ађутанти српских владара” пружа посетиоцима ретку прилику да виде Орден Милоша Великога III степена, из фонда Војног му-

зеја, баш као и друга значајна одликовања Краљевине Србије. Ађутанти су били носиоци и страних одликовања, која су најчешће добијали као чланови владареве свите приликом посета страним дворovima. Тако је на изложби приказана Звезда ордена Османа I степена генерала Павла Јуришића Штурма.

Историјат ађутантске службе открива критеријуме на основу којих су владари бирали своје ађутанте, а они су један од показатеља политичког и друштвеног живота Србије оног времена. Прича о ађутантима српских владара је и прича о владарским политикама и представљању српских владара у јавности, али истовремено и о расту утицаја српске војске у ондашњем политичком и друштвеном животу Србије. |